

РЕЗЮМЕТА

**на научните трудове на гл. ас. д-р Диана Съботинова,
представени за участие в обявения в ДВ бр. 44/10.06.2016 г. конкурс за заемане на
академична длъжност „доцент“ по професионално направление 3.8 Икономика
(Световно стопанство, МИО и международна търговска политика)
в Бургаския свободен университет**

I. МОНОГРАФИИ

1. Съботинова, Д. Международна търговска политика. БСУ. Бургас. 2016.

В съвременния свят държавите както винаги са изправени пред задачата да намерят разумния баланс между свободната търговия и протекционизма. Аргументите на съвременните протекционисти като цяло се свеждат до необходимостта от запазване на икономическата независимост и защита на зараждащата се индустрия (новородените отрасли). Днес тези аргументи често имат субективен характер и отразяват влиянието на заинтересовани групи или други специфични съображения.

Анализът на развитието на търговията през последните няколко века позволява с увереност да се твърди, че страните, които се придържат към политиката на свободната търговия, преуспяват, докато издигането на бариери пред търговията и затварянето на пазарите води до икономическа деградация. Този извод се потвърждава от икономическата история на редица развити страни, както и на най-успешните развиващи се страни.

Подписаното през 1947 г. Общо споразумение за митата и търговията става първата в историята институция за многостранно регулиране на търговията, създадена въз основа на принципите на недискриминация, формулирани в началото на 40-те години на XX век. Тези принципи включват режима на най-облагодетелствана нация и националния режим, от които участниците в търговията се ръководят в търговията помежду си. Въз основа на тези принципи по-късно е създадена и Световната търговска организация.

След подписването на ГАТТ се провеждат осем кръга търговски преговори. За този период (1947-1993 г.) броят на участниците в преговорите нараства от 23 до 123. Най-важният практически резултат на тези кръгове е същественото намаляване на митата в търговията със стоки: средното равнище на вносните мита за промишлени стоки е намалено около 10 пъти. Това се превръща в мощен стимул за ръста на световната търговия в следвоенния период – нейният обем нараства почти 20 пъти. В хода на тези преговори, особено в периода от 60-те до 80-те години на XX век, при изработването на първите споразумения за правилата в търговията, едновременно във всички страни участнички започва процес на адаптация на националните законодателства в частта им за търговската политика към международните норми.

Хармонизирането на националните законодателства в търговско-политическата сфера има огромно значение за набирация сила процес на глобализация на икономиката. Много съвременни икономисти подчертават, че за над половинвековното си съществуване системата ГАТТ/СТО носи богатство на промишлено развитите страни, помага за бурния растеж на редица развиващи се икономики, като тези в Източна Азия, изважда бедните страни от изостаналостта, откривайки пред тях перспективи за по-нататъшен растеж. Върховенството на закона и съгласуваната либерализация са главните предимства на СТО, които ѝ позволяват да придобие влияние в света. Изградената за десетилетия система от задължения в значителна степен създава тези условия, в съответствие с които днес се осъществява цялата световна търговия. Сред факторите, които в близко бъдеще ще оказват влияние върху световната търговия, са: дефицитът на ресурси; въглеродните емисии; навлизането на нови субекти в международните вериги на доставки; активна роля на новите участници в областта на технологичния прогрес; по-нататъшно намаляване на транспортните разходи; демографските промени; подобряване на качеството на институциите.

Монографията анализира еволюцията на съвременната международна търговска система, като разглежда създаването на съвременната търговска система; международната търговия през XXI век; кризата на кръга Доха, свързана с проблема за лидерството в търговските преговори; СТО като елемент от системата за глобално управление. Поставя глобалните икономически проблеми, свързани с регионализма, протекционизма, ефективността на СТО в условията на новото равновесие на силите, проблемът на развитието, кризата на системата на вземане на решения, както и перспективите за институционално реформиране.

Изведени са предимствата на системата ГАТТ/СТО: Първото предимство е в системата на преговори, водени въз основа на принципите на недискриминация, които осигуряват поэтапно намаляване на търговските бариери, което помага за развитието на икономиките на всички участници в процеса, като в резултат на това се стига до ръст в общото благосъстояние. Второто предимство е непосредствено свързано с първото и се състои в създаването на правилата на търговията. Третото предимство е в прозрачността на процеса на преговори (на отделни етапи в развитието, по времето на ГАТТ, по адрес на системата са отправяни немалко критики във връзка с недостатъчната откритост при подготовката на решения; СТО успява да се избави от този недостатък). Четвъртото предимство е във функционирането на системата на мониторинг на търговско-политическия режим, която се оказва от изключително значение в условията на кризата от 2008 г. (мониторинг на протекционистичните мерки). Петото предимство е механизмът за разрешаване на спорове между участниците. Именно наличието на този уникален механизъм в значителна степен способства за изграждането на авторитета на СТО като ефективна институция.

В условията на провежданата от държавите посткризисна икономическа политика се засилва използването на протекционизма, подписването на нови регионални търговски споразумения, манипулирането на валутите и др. В тези условия СТО е нужно да следва да запази своята роля, да се адаптира и променя. Институционалното реформиране на организацията е едно от най-важните условия за успешната ѝ адаптация към динамичните промени в света.

II. СТУДИИ

2. Sabotina, D. Making Visible the Invisible: Women's Unpaid Labour. // Women and Sustainability in Business: A Global Perspective. Routledge, Taylor & Francis Group. (2016 in print)

Студията има за цел да осветли икономическия принос на жените в съвременния свят и да направи видим техния незаплатен труд чрез неговото измерване и включване в икономическите индикатори. Съгласно господстващата икономическа теория, БВП е най-често използваният индикатор за измерване на създаденото благосъстояние. Феминистката икономическа теория доказва, че над 50% от целия човешки труд е незаплатен и следователно необхванат и нерегистриран в БВП. Икономическият принос на жените чрез незаплатените услуги, които те предоставят, е признат като интегрална и необходима част от икономиката и социалните отношения. Тази недооценена икономическа активност, подценена и пренебрегната от икономистите, на практика е огромно социално богатство, което трябва да бъде включено в системата на националните сметки.

Направеният анализ въз основа на изследвания за използване на времето показва, че жените са тези, които са отговорни за над 1/2 от общото време, отделено за работа в света и че те извършват повече работа като цяло (от гледна точка на физически единици време), отколкото мъжете. Изтъкнат е и фактът, че 3/4 от работното време на мъжете е изразходвано за заплатени дейности, докато едва 1/3 от работното време на жените бива изразходвано за заплатени дейности. Заключение е, че жените извършват повече работа от мъжете, но съществуващата икономическа и политическа система не отчита, измерва, оценява или възнагражда този труд. А всяка икономическа дейност, която не е включена в системата на националните сметки или в сателитните сметки, е не само невидима, но и не получава жизнено важните ресурси, от които се нуждае, за да подобри дейността и резултатите си, а политиките и програмите, които са насочени към нея, не отразяват реални нужди или принос към националното развитие.

3. Бобина, М. и Съботинова, Д. Културни характеристики на българския мениджмънт. // Икономически изследвания. ИИИ при БАН. София. 2015, кн. 2, с. 106-130.

Студията разглежда културния профил на българския мениджмънт и запълва празнотата в сравнителните изследвания по темата, в резултат на което България заема своето място в международното културно пространство. Проучването е направено чрез използване на методологията на проекта GLOBE (Global Leadership and Organizational Behavior Effectiveness) за изследване и сравняване на културните различия на България с културите на 57 други страни и общества. Резултатите от изследването очертават културен поведенчески профил на българския мениджмънт, чиито характеристики по

отношение на измерителите *Избягване на несигурността*, *Отношение към постиженията* и *Отношение към бъдещето* са ниски, открояват се характеристики като *Колективизъм* и висока *Равнопоставеност между половете*; резултатите за свързания с ценностите профил са съпоставими със средните резултати на останалите изследвани страни, като слабо повишение се забелязва при *Колективизъм*, *Увереност в себе си* и *Избягване на несигурността*. Това проучване разделя страните на такива, които имат културна близост с България (Източноевропейски, Латиноевропейски и Латиноамерикански клъстери) и такива с голяма дистанция (Германски, Азиатски, Скандинавски и Близкоизточен клъстери).

Големите културни различия водят до по-висок риск и несигурност при вземането на решения, изискват допълнителни инвестиции за събирането на данни, обучението и придобиването на умения за преодоляването на скъпи межкултурни разминавания. Културните различия с другите страни оказват влияние върху международните икономически отношения, като търговията и преките чуждестранни инвестиции, понататъшното интегриране в ЕС, ефективността на бизнес сътрудничеството чрез стратегически съюзи и дейността на чуждестранните фирми в България, решенията на международния бизнес (взети от чужденци, работещи в страната) и създаването на мултикултурни работни групи. Конфигурацията на културния профил на българския мениджмънт влияе на организационните практики, усещането за ефективно лидерство, служи в някои случаи като помощник, а в други като пречка за ефективните международни бизнес дейности. Ясно е, че този профил не би могъл да бъде разбран без задълбочено познаване на историята и културата на България, както на миналото и на настоящето на българското общество.

4. Съботинова, Д. Икономически теории за населението. // Годишник на Бургаски свободен университет. Бургас. 2010, Т. XXIII, с. 84-115.

В студията са представени теориите за населението, които търсят връзката между демографската динамика и икономическото развитие. Стремещът към благоденствие поставя пред изследователите въпросите за броя на населението във всеки един момент и как промените в числеността на хората се отразяват върху икономическите процеси. В зависимост от времето и историческите обстоятелства мненията са коренно противоположни – от виждането, че нарастването на населението води до просперитет, до противоположната гледна точка, че нарастването на населението води до бедност. За някои страни проблемът за населението е проблем на недостатъчното население, за други – проблем на свръхнаселението. Зависимостта между икономическо развитие и демографска динамика е двустранна – развитието на икономиката на свой ред оказва влияние върху промените в населението. Икономическата мисъл предлага различни виждания по проблемите, повдигнати от съотношението на населението и наличните средства за препитание. Можем да разграничим три концепции: популяционистско (оптимистично) течение; песимистично учение, чийто произход ни води към Малтус; и умерено (междинно) течение, което се опитва да определи оптимума на населеността.

Икономическата мисъл е разединена в оценките на двата трайни и противоположни процеса в демографското развитие – бързото нарастване на населението в развиващите се страни и бързото застаряване и спадане на раждаемостта в развитите страни. Намалването на раждаемостта в развиващите се страни, въпросите за стационарното (оптимално) население; насърчаването на раждаемостта в развитите страни; справянето с последиците от процесите на застаряване на населението са проблемите, пред които сме изправени днес. Постигането на стационарен тип население като израз на уеднаквяване на репродуктивното поведение в посока на ограничаване на раждаемостта е въпрос на социално-икономическо равенство. Екологичната ефективност в резултат на ограничаване на раждаемостта може да се прояви само при условие, че тя се осъществява в системата на цялостна програма за социално-икономическо и културно развитие. Глобалният характер на проблема за населението означава, че обществеността трябва да прояви взаимни усилия за постигане на резултати в тази област. В този смисъл все по-голямо международно значение придобива политиката за населението. Демографските процеси са глобален проблем и решенията трябва да надрастват интересите на отделните страни. Развитие на населението има общи закономерности, факторите на които трябва съзнателно и единно да се направляват.

III. СТАТИИ

5. Bobina, M. and Sabotina, D. Bulgarian Management in a Cross-Cultural Space. Journal of East European Management Studies. (2016 in print)

Изследването на културния профил на българския мениджмънт е направено въз основа на анкетно проучване сред 125 български мениджъри, проведено през 2014-2015 г. Използвана е методологията на проекта GLOBE (Global Leadership and Organizational Behavior Effectiveness), като е анализирана културната дистанция на България от 57 други общества. Като цяло изследването потвърждава културната близост на България до Източноевропейския, Латиноевропейския и Латиноамериканския клъстери по отношение на обичайните практики; както и значителните различия по отношение на поведението със страните от Германския, Близкоизточния и Конфуцианския клъстери. То също така потвърждава близостта на България по отношение на ценностите със страните от Южна Европа и Латинска Америка, като показва неочаквани разлики по отношение на различията в ценностите от другите Източноевропейски страни. Заключение е, че типичното поведение в България се различава от това в другите страни, показвайки близост с поведението в посткомунистическите страни и латинските страни.

6. Съботинова, Д. Създаване и управление на времева банка за възрастни хора в зависимо състояние. // Социални услуги за възрастните хора в зависимо състояние. ЦДИО. Варна. 2016. (под печат)

Една от последиците на глобалното застаряване днес е нарасналото търсене на социални грижи и услуги за увеличаващия се брой възрастни хора. Правителствата, чрез системите за социално осигуряване, търсят по-ефикасни и дългосрочни решения, предвид предизвикателствата на икономическите и демографски промени, социалните и културни трансформации, особено намаляването на възможностите на семейството да предоставя грижи за възрастните хора. Един от начините за справяне с проблемите на застаряването е да се промени радикално взаимоотношението между гражданите и държавата, като се насърчават взаимопомощта и доброволческата дейност. Японската система *Fureai Kippu* и *времевите банки* предлагат иновативен начин за размяна на услуги и взаимна подкрепа. Те представляват мрежи за взаимна подкрепа, предоставяна от хора от всички възрасти, насочена към осигуряването на социални грижи за зависими възрастни хора чрез размяна на времеви кредити, понякога допълвани от плащания в брой. Редица експерти виждат в тези системи ефективен начин за подпомагане на общностите да се справят сами с грижите за възрастните хора.

7. Съботинова, Д. Елино́р Остро́м: Еволюция на институтите за колективно действие при управление на ресурсите за общо ползване. // Бизнес посоки. БСУ. Бургас. 2016, бр. 2 , с. 61 -70.

До появата на изследванията на Елино́р Остро́м в социалните науки господства гледната точка, според която проблемите на колективното действие не могат да бъдат решени ефективно – поне в тези случаи, когато хората са оставени сами на себе си; изходът е това да стане единствено чрез намесата на държавата. Остро́м отхвърля този ортодоксален подход, утвърдил се не само в академичната наука, но и в политиката. Нейните трудове разкриват огромен пласт от социалната реалност, който преди е оставал скрит от очите на изследователите. Те водят до истински обрат в представата на социалните дисциплини за възможностите за управление на ресурсите за общо ползване и най-вече в представите за способностите на обикновените хора към самоорганизация и самоуправление. На принципа на унифициране на институционалното пространство, Остро́м противопоставя принципа на запазване на институционалното многообразие.

8. Bobina, M. and Sabotinova, D. The Role of Women in Bulgarian Business: Cultural Perceptions. // Бизнес посоки. БСУ. Бургас. 2015, бр. 2, с. 106-109.

Статията се опитва да отговори на необходимостта от по-добро разбиране на ролята на равнопоставеността между половете. Тя се базира на изследване на културните характеристики на българските мениджъри и по-конкретно на емпиричните данни, свързани с джендърните роли в обществото. Равнопоставеността между половете е една от открояващите се разлики между българския бизнес и управленски практики от тези в останалите страни от ЕС. Затова е важно да бъде наблюдавана и анализирана еволюцията на ролята на жените в съвременна България и да се прогнозира приносът на равнопоставеността между половете като източник на сравнително предимство на страната. Изведени са основните индикатори за равнопоставеността между половете, като е направено сравнение с данни от ЕС. Изследването поставя България сред водещите страни по отношение на равнопоставеността между половете и потвърждава мнението, че България е егалитарно общество, в което джендърните роли са минимизирани. Имайки предвид нарастващата роля на жените в работната сила, познаването на тенденциите в тази област може да помогне на българските организации да спечелят от ролята на жените като участници в икономиката.

9. Съботинова, Д. Идеята за безусловен базов доход – поява, развитие и приложение. // Бизнес посоки. БСУ. Бургас. 2015, бр. 1, с. 32-44.

Безусловен базов доход е доходът, изплащан от политическа общност на всички нейни членове на индивидуален принцип, без подоходен тест или изисквания за работа. За първи път идеята за базов доход се появява през 1797 г. в творбата на Томас Пейн „Аграрна справедливост“. Аргументите на Пейн следват схващането на Джон Лок за земята, която трябва да бъде обща за всички хора. С предложението за отрицателен данък върху дохода от 60-те години на XX век идеята за безусловна парична помощ намира своето място в икономическата литература. Нобеловите лауреати Милтън Фридман и Джеймс Тобин са сред първите, които сериозно поставят въпроса за въвеждането на безусловна социална сигурност. Статията отстоява твърдението, че универсалният базов доход е най-ефикасният начин за осигуряване на гарантиран минимален доход за всички постоянни жители на дадена страна, по начин, който повишава както националната производителност, така и личните творчески възможности.

10. Съботинова, Д. Демографската промяна като детерминант на глобалното движение на труд и капитал. // Годишник на БСУ. Бургас. 2014, Т. XXX, с. 114-122.

Статията изследва връзката между демографския преход, масовата миграция и международните капиталови потоци. Демографският преход е причината за първоначалното намаляване на темпа на растеж (като резултат от бремето на зависимостта на децата) и последвалото нарастване на темпа на растеж (като резултат от появата на демографска изгода от нарастване на трудоспособното население). След като демографският преход завърши, нарастването на населението няма да оказва влияние върху икономическите резултати. Днес светът е разделен на две части, които се намират в различни фази на демографския преход. Застаряващите страни от ОИСР могат да изпращат капиталовите си излишъци в третия свят и да имат дефицити по финансовата сметка, докато младите страни от третия свят могат да изпращат излишния си труд в застаряващите страни от ОИСР, в които трудът е оскъден. Въпросът е дали политиката ще позволи на глобалните капиталови и трудови пазари да направят този междупоколенчески трансфер?

11. Съботинова, Д. Динамика на населението и устойчиво развитие. // Управление и устойчиво развитие. Лесотехнически университет. София. 2014, № 4, с. 6-11.

Статията разглежда изключителната значимост на връзката между динамиката на населението и устойчивото развитие, като откроява предизвикателствата и възможностите, свързани с демографските промени. Набляга върху необходимостта да се осъзнае, че динамиката на населението оказва значително влияние върху устойчивото развитие, както и върху факта, че усилията да се работи за устойчиво развитие, без да се вземат предвид демографските промени, се провалят и ще продължат да се провалят. Показва възможности за промяна на динамиката на населението чрез пакет от политики, сред които като най-важни могат да бъдат открити повишаването на образованието, повишаването на правата и възможностите на жените както в социалната, така и в икономическата сфера. Стига до заключението, че демографското и устойчивото развитие са свързани. Динамиката на демографските процеси следва да се отчита като част от концепцията за устойчиво развитие. Твърди, че равнопоставеността на половете води до по-високо благосъстояние и трябва да се разглежда като показател за устойчиво развитие.

12. Sabotinova, D. Policies of Overcoming the Consequences of Ageing. // Ageing in Bulgaria. Prof. Marin Drinov Academic Publishing House. Sofia. 2013, pp. 218-228.

Статията анализира различните видове политики за справяне със застаряването на населението. Предизвикателство пред демографската политика е забавянето на негативното развитие на демографските процеси и постигане на стабилизирането им, както и повишаването на качествените параметри на възпроизводството на населението в контекста на световната концепция за устойчиво развитие и изграждането на икономика, основана на знанието. Разгледана е и миграционната политика, свързана с управлението и регулирането на миграционните процеси, която е изведена като важен инструмент за развитие на глоболизиращата се световна икономика. Като проблем пред политиката по заетостта е посочен сравнително високият дял на отпадащите от образователната система; показана е целта на политиката на активно стареене – удължаване на трудовия живот, икономическата и обществена активност до по-късна възраст. Устойчивостта на пенсионните системи е определена като основна задача на социалноосигурителната политика. Направено е заключението, че контролът върху публичните финанси би бил по-ефективен при координацията на политиките между страните.

13. Съботинова, Д. Политики в подкрепа на семейството. // Годишник на БСУ. Бургас. 2013, Т. XXIX, с. 121-129.

В основата на семейните политики стоят различни концепции и съдържание, но една обща цел: подкрепа на семейството. Националните и регионални политики, политиките за инвестиции и обучение, за жилищно настаняване и заетост, могат да превърнат държава или регион в привлекателно място за семействата и да създадат подходяща среда за тях. За да бъдат ефективни, тези политики трябва да съответстват на очакванията на семействата, като очакванията от своя страна са различни в зависимост от националната култура, социалните навици и традициите. Статията проследява промените в структурата на семейството, както и отражението на икономическата криза върху семейството. Предлага политики, насочени към семейството – семейни, а не социални политики, като разглежда примери на добри практики. Търси отговор на въпроса обясняват ли политиките в подкрепа на семейството различията по отношение на раждаемостта, измерена чрез тоталния коефициент на плодовитост (TFR). Извежда факторите за успеха на политиките в подкрепа на семейството, посочва исканията на световното движение на майките, както и мерките, включени в Стратегия „Европа 2020“ и националната програма за развитие „България 2020“.

14. Съботинова, Д. Промяна в потреблението и спестяването в резултат на застаряването на населението. // Управление и устойчиво развитие. Лесотехнически университет. София. 2013, № 4, с. 73-77.

Застаряването на населението води до промени в потреблението и спестяването. Нарастването на дела на възрастните хора, съпроводено с намаляване на дела на младежите и децата, променя структурата на потребление в обществото поради различията в потребителските предпочитания на тези възрастови групи. Хипотезата за жизнения цикъл на дохода и спестяванията твърди, че човек ще спестява през годините на трудовия си живот и ще потребява спестеното през годините, в които е в пенсия (когато остарее). С навлизането в пенсионна възраст хората посягат към натрупаните в активна трудова възраст спестявания, затова с нарастване на броя и относителния дял на пенсионерите спестяванията намаляват. Възрастните хора обикновено харчат по-голяма част от доходите си за разходи, свързани с поддържането на дома и социални услуги. Търсенето на здравни услуги и услуги за предоставяне на дългосрочни грижи за възрастните хора се очаква да нарасне. Търсенето на развлечения и транспорт се очаква да спадне. Делът на потребяваните основни стоки като храна и дрехи се очаква да се запази относително постоянен. Промените в резултат на застаряването на населението се очаква да доведат и до промени в предлагането, което да се ориентира към удовлетворяване на потребностите на възрастните хора, чийто брой и относителен дял продължава да нараства.

15. Съботинова, Д. Политики в отговор на застаряването на населението. // Годишник на БСУ. Бургас. 2012, Т. XXVII, с. 115-125.

Статията стига до заключението, че провежданите до момента политики не са в състояние да спрат процеса на застаряване. Това, което може и трябва да бъде направено, е да се помогне на възрастните хора да стареят активно – да им се създадат по-добри възможности и условия на труд, да се даде шанс на по-възрастните работници да участват активно на пазара на труда, да се насърчава пълноценното им участие в обществото и да се осигурят оптимални грижи за здравето им. Затова е нужно цялостно преосмисляне на политиката за преразпределение на доходите, без която социалната държава не би могла да съществува. Докато ползите от хоризонталното преразпределение (осъществявано като трансфер от активни към неактивни, от здрави към болни, от несемейни към семейни) се проявяват във всички групи доходи, то вертикалното преразпределение (осъществявано от високите към ниските доходи) е трансфер на пари от богатите към бедните и именно този вид преразпределение на доходите е на дневен ред и предизвиква ожесточени дискусии в развитите страни.

16. Съботинова, Д. Теория и практика на здравното осигуряване. // Управление и устойчиво развитие. Лесотехнически университет. София. 2012, № 1, с. 126-134.

Различните нации имат различно историческо развитие, културни и политически особености, което води до изграждането на доста различни институционални модели на финансиране и предоставяне на здравни услуги. Разнообразието на съществуващите здравноосигурителни системи поставя въпроси относно предимствата и недостатъците на различните модели. През последното десетилетие загрижеността относно бъдещето на здравното осигуряване нарасна и бяха предприети реформи за подобряване на работата на здравноосигурителните системи. Статията се опитва да даде отговор на въпроса кой е най-добрият модел на здравно осигуряване днес. Направен е исторически преглед на здравното осигуряване, разгледани са различни здравноосигурителни модели, показани са различни практики в приложението на здравноосигурителните схеми. Поставен е въпросът за глобализацията на социалните здравноосигурителни системи, която тепърва ще поставя своите проблеми.

17. Съботинова, Д. Влияние на международната миграция върху застаряването на населението. // Управление и устойчиво развитие. Лесотехнически университет. София. 2011, № 3, с. 175-180.

През последните десетилетия стана очевидно, че демографската промяна е едно от най-големите предизвикателства на XXI-ви век. Настоящите демографски тенденции, свързани с драматично нарастване на броя на възрастните хора в Европа в резултат на намаляване както на смъртността, така и на раждаемостта, изправят развитите страни пред сериозните икономически предизвикателства на застаряващото население. Работната сила в Европа намалява и застарява, докато населението в трудоспособна възраст в развиващите се страни расте. Статията търси отговор на въпроса доколко международната миграция може да доведе до преодоляване на тенденцията към застаряване на населението в развитите страни и избягване на негативните икономически последици от застаряването на работната сила. Разгледани са икономическите ефекти на миграцията за приемащата и изпращащата страна. Големите потоци имигранти, пристигащи в развитите страни, изправят правителствата пред сериозна дилема. От една страна, икономиката се нуждае от труда на имигрантите, от друга страна, общественото мнение като цяло се противопоставя на високите нива на имиграция, които неизменно водят до промени в културния, етническият и религиозен характер на приемащата страна. Направен е изводът, че много високи нетни потоци от мигранти ще са нужни, за да се повлияе върху демографските тенденции, а това би довело до политически и социални трудности при интегрирането им в приемащите страни.

18. Съботинова, Д. Влияние на застаряването на населението върху разходите за пенсионно осигуряване. // Управление и устойчиво развитие. Лесотехнически университет. София. 2009, № 3-4, с. 351-356.

Статията разглежда възможностите за частно и публично акумулиране на финансови ресурси за пенсионно осигуряване. В нея се набляга на важността от създаването на сигурна икономическа среда, в която индивидите да имат избор как и колко да спестяват за своето пенсиониране. Поставят се въпроси за начина, по който могат да бъдат увеличени доброволните пенсионни спестявания. Разгледан е също така и моделът на капиталовата пенсионна система. Търсят се решения на проблемите, пред които са изправени съществуващите пенсионни системи, като са разгледани двата типа пенсионни реформи, които могат да бъдат предприети: укрепване на съществуващите системи чрез промени на параметрите им (реформи на параметрите) и радикална промяна на системата (структурни реформи).

19. Съботинова, Д. Националната държава в глобалната икономика. // Годишник на БСУ. Бургас. 2008, Т. XIX, с. 233-241.

Привържениците на глобализацията твърдят, че националната държава загиба. Същевременно повечето от тях възприемат политическата глобализация само като вторично явление, обусловено от фундаментални икономически и технологични сили. Според тях националните държави вече са загубили господстващата си роля в глобалната икономика, защото като териториални единици те нямат практическа възможност да определят насоката на обществения живот в своите граници. Скептиците по отношение на глобализацията не са съгласни с това, като подчертават централната роля на политиката за отприщване силите на глобализацията чрез успешна мобилизация на политическата власт. Според тях бързото разрастване на глобалната икономическа активност не може да бъде ограничено нито от естествения закон на пазара, нито от развитието на компютърната технология. Изводът е, че територията все още има значение, а конвенционалните политически единици запазват своята валидност. Статията отхвърля твърденията за загиване на националната държава, но потвърждава растящите трудности пред нея при изпълнение на някои от нейните традиционни функции. Съвременната глобализация намалява ролята на конвенционалните граници между вътрешна и външна политика и насърчава растежа на свръхтериториални обществени пространства и институции, които от своя страна смущават традиционния политически ред. В началото на XXI-ви век светът е в преходна фаза между модерната национална държавна система и постмодерни форми на глобално управление. Предполага се създаването на една демократична глобална управленска структура, основана на западните космополитни идеали, на международен правен ред и на мрежа от разширяващи се взаимни връзки между правителствени и неправителствени организации.

20. Съботинова, Д. Инвестиции в човешки капитал: възвръщаемост на висшето образование за индивида и икономиката. // Бизнес посоки. БСУ. Бургас. 2007, бр. 1, с. 70-74.

Акумулирането на човешки капитал чрез придобиването на висше образование е инвестиционно решение, което води до висока норма на частна възвръщаемост. Ползите от образованието за индивида не се изчерпват само с по-доброто заплащане на труда, но включват и редица немонетарни предимства – по-добро здравословно състояние, по-малка вероятност за попадане в редиците на безработните и по-продължително участие на пазара на труда. Обществото като цяло също печели от по-високото образование на своите членове – производителността на труда нараства, а заедно с това расте БВП, повишавайки благосъстоянието на нацията като цяло. Високата норма на обществена възвръщаемост на инвестициите във висше образование дава основание на държавата да се ангажира с финансирането му. Обществената подкрепа се дължи и на положителните външни ефекти на по-високото образование – стабилност на демократичните институции, по-ниска престъпност и развито гражданско общество. Страните, които увеличават дела на висшето си образование по-бързо от останалите, преживяват по-бърз икономически растеж.

III. ДОКЛАДИ

21. Bobina, M. and Sabotinova, D. Cross-Cultural Comparisons of Bulgarian Management. Academy of Management. (2016 in print)

Проучването на културните характеристики на българския мениджмънт е направено въз основа на преглед на литературата, анкетиран са 125 мениджъри в периода 2014-2015 г., използвана е съвременна методология за межкултурни изследвания. Целта е да се измери културната дистанция и да се позиционира българската обществена култура в межкултурното пространство. Културните ценности и практики са измерени по 7-степенна скала, която се прилага за 9 културни измерителя, които показват межкултурните и междуорганизационните различия. Тези измерители са: Институционален колективизъм, Групов колективизъм, Равнопоставеност между половете, Увереност в себе си, Дистанция от властта, Отношение към постиженията, Отношение към бъдещето, Избягване на несигурността и Отношение към хората. Анализът на данните достига до изграждането на поведенчески профил и профил по отношение на ценностите на българските мениджъри.

22. Съботинова, Д. Същност, създаване и управление на времева банка. // В: Съвременни управленски практики IX. Научна конференция с международно участие. Бургаски свободен университет. Бургас. 2016. (под печат)

Докладът твърди, че за да се справим с предизвикателствата на застаряването на населението успешно, имаме нужда от нови идеи, а най-добрите идеи често са и най-простите. Времевите банки са както изключително иновативни, така и лесни за разбиране - те са доказан начин за изграждане на устойчиви местни мрежи за подкрепа. Тези банки признават и оценяват факта, че всеки член на общността има какво да предложи на останалите, както и факта, че всички ние понякога се нуждаем от помощ. За разлика от традиционния труд (платен или доброволен) във времевата банка времето на всеки един се оценява и възнаграждава еднакво. Един час е равен на един времеви кредит – например, един час грижи за дете се равнява на един час помощ в градината. Тези спечелени часове (времеви кредити) се депозират във времева банка и могат да бъдат изразходвани за услуги, които ние желаем да получим от друг член на банката.

23. Съботинова, Д. Принос на възрастните жени към икономиката на грижите. // Във: Възрастните хора като ресурс в развитието. ЦДИО. Варна. 2016, с. 149-171.

Докладът предлага промяна на гледната точка към икономиката, като поставя под въпрос системите на доминиране и разглежда подходи, които не са свързани с конкуренцията и безспирния растеж като основни ценности, а включват и свързани с партньорството и грижите ценности. Под икономика на грижите в доклада се разбира икономическа система, в която грижата за хората и за природата е основен приоритет. Икономиката на грижите е представена като икономическа система на партньорството, а не на доминирането. Грижите за хората включват труда (платен и незаплатен), полаган за удовлетворяване на нуждите на децата, болните, възрастните и тези в неравностойно положение. Времевите банки отразяват и възнаграждават приноса към икономиката, като предлагат иновативни средства за осигуряване на грижи чрез използване на времето като средство за размяна. Подпомагането на възрастните жени да полагат грижи чрез въвеждането на времеви банки може да доведе до огромна позитивна промяна не само в техния живот и живота на семействата им, но и в обществото като цяло.

24. Съботинова, Д. Роля и място на свободните пари в следкризисния финансов свят. // В: Следкризисният финансов свят – стагнация или радикална промяна. VI Международна научна конференция на катедра Финанси на УНСС. София. 2015, с. 174-179.

Докладът застъпва тезата, че съществуващата парична система е неустойчива и нестабилна. Появата на множество локални, местни парични системи, показва пътя на промяната. Тези комплементарни, допълващи парични системи (общностни, локални, регионални) водят до създаване на общество на сътрудничеството вместо на общество на съревнованието. Опитът в приложението им на практика показва, че те имат своята роля и място в икономиката. Повечето локални парични системи възникват с цел създаване на заетост. Докато съвременната финансова система има много слаба връзка с реалната икономика, системата на комплементарните пари възстановява тази връзка. Защишава се тезата, че парите са свързани с икономическата свобода; че те не са резултат от обществен договор, а възникват спонтанно в хода на човешката история; че те не са неутрални, а са в състояние да влияят върху поведението на икономическите агенти. Твърди се, че дебатът за бъдещето на парите не е свързан с инфлацията или дефлацията, фиксираните или плаващите валутни курсове, златния или друг вид стандарт, а с вида общество, в което парите ще функционират.

25. Съботинова, Д. Интегриране на незаплатения труд в макроикономиката. // В: Хоризонти в развитието на човешките ресурси и знанието. Научна конференция с международно участие. Бургаски свободен университет. Бургас. 2015, с. 479-486.

Докладът предлага да бъде преразгледана парадигмата, обвързваща нарастването на БВП единствено с извършването на платена работа на пазара на труда. За да бъде разкъсана връзката между парите и благосъстоянието (при която монетарният БВП расте, а реалното благосъстояние намалява), следва да се интегрира незаплатеният и доброволният труд в макроикономическите измерители. Признаването за производителни и на трите вида труд (платен, незаплатен и доброволен) ще доведе до интегриране на приноса на жените, младите хора и пенсионерите в обществото. Интегрирането на незаплатения труд в системата на националните сметки става чрез изследвания за използване на времето. Така икономическият принос на жените чрез незаплатените услуги, които те предоставят, ще бъде признат като интегрална и необходима част от нашата икономика и социални отношения. Тази недооценена икономическа активност, подценена и пренебрегната от икономистите, на практика е огромно социално богатство.

26. Съботинова, Д. Демографските реалности и бъдещето на труда. // В: Демографската ситуация и развитието на България. ИИНЧ при БАН. София. 2014. с. 649-659.

Докладът твърди, че предизвикателството, свързано с намаляването и застаряването на работната сила, може да се превърне в предимство, ако насочим усилията си към образованието и ролята на жените в обществото, а чрез тях и към образованието на бъдещите поколения. Равнопоставеността между половете води до увеличаване на производителността и повишаване на благосъстоянието. Признание в обществото следва да получи не само платеният, но и незаплатеният труд. Време е да поставим в центъра на нашето внимание интересите на човека и обществото – да мислим не само за икономическата изгода, но и за обществените ползи от труда. Признавайки за производителен незаплатения труд, ще помогнем за интегрирането на жените, младите хора и пенсионерите в обществото, ангажирайки с полезен труд хората на възраст между 18 и 78 години.

27. Съботинова, Д. Институционална промяна и икономическо развитие. // В: Знанието – традиции, иновации, перспективи. Научна конференция с международно участие. Бургаски свободен университет. Бургас. 2013, Т. III, с. 152-160.

Докладът представя теорията на Дъглас Норт, която обяснява начина, по който институциите и институционалната промяна влияят върху представянето на икономиките. Институциите създават стимулната структура на обществото, затова според Норт политическите и икономическите институции са основният фактор на икономическото развитие. Стимулите за придобиване на чисто знание са основната съставка на икономическия растеж. Някои икономики изграждат институции, които водят до растеж и развитие, докато други създават институции, които водят до стагнация. Идеите на Норт са подкрепени от идеите на Нийл Фъргюсън за институционалната разлика между Запада и останалата част от света. Институциите, които променят световната история според Фъргюсън, са: конкуренцията, науката, правата на собственост, медицината, потребителското общество и работната етика. Заключение е, че упадъкът на институциите е причината за провала на икономиките.

28. Съботинова, Д. Демографска промяна и доходи от труд. // В: Съвременни управленски практики VII. Проекти и региони. Международна конференция. Бургаски свободен университет. Бургас. 2012, с. 129-135.

Докладът проследява трайното намаляване на дела на доходите от труд, започнало от 80-те години на XX век в повечето страни от ОИСР. Причините за този спад се търсят в технологичната промяна, водеща до намаляването на фактора труд в производството; глобализацията на търговията и капиталовите потоци; влиянието на финансовите кризи върху доходите от труд и капитал. Негативната връзка между глобализацията на търговията и намаляването на дела на доходите от труд (отразяваща ефектите от теоремата на Столпер-Самуелсън за промяната в относителните цени на факторите на производството) се свързва най-вече с предизвиканите от демографските промени движения на международните капиталови потоци (като демографското влияние е по-силно в отворените икономики). Направен е изводът, че страна със застаряващо население може да запази стабилен дела на дохода от труд, ако пенсионната възраст в страната се повиши в съответствие с нарастващата продължителност на живота.

29. Съботинова, Д. Отражение на демографската криза върху висшето образование. // В: Предизвикателствата пред висшето образование и научните изследвания в условията на криза. Международна конференция. Бургаски свободен университет. Бургас. 2010, Т. II, с. 229-237.

Докладът показва тенденциите в развитието на демографските процеси в България: намаляване и застаряване на населението, промяна във възрастовата структура и етническият състав на населението. Разгледано е предложение за реформа във финансирането на висшето образование с цел увеличаване броя на студентите, като алтернатива на държавното финансиране са студентските кредити. Ако програмата за студентски кредити осигурява половината от образователните разходи, държавата плаща 40% от студентските разходи като субсидия за университета, в който студентът се е записал (държавен или частен), а останалите 10% се покриват от самия студент, това би улеснило достъпа до висше образование, би повишило качеството в резултат на повишена заинтересованост от придобиването на добро образование, даващо предимство на пазара на труда.

30. Съботинова, Д. Разходопокривна vs. капиталова пенсионна система. // В: Съвременни управленски практики. Шеста научна конференция. Бургаски свободен университет. Бургас. 2009, с. 216-223.

Докладът твърди, че застаряването на населението в света ще принуди страните с държавна разходопокривна пенсионна система (при която с вноските на сегашните работници се изплащат пенсията на пенсионерите) да предприемат поне една от следните неизбежни реформи: по-високо равнище на данъците или на задължителните вноски за социално осигуряване, по-ниски пенсии или повишаване на пенсионната възраст. Разгледана е възможността за преминаване към капиталова пенсионна система (при която работниците спестяват част от заплатата в лична пенсионна сметка, в която се акумулират парите за пенсия, а спестените средства могат да бъдат наследявани), която дава на работниците свободата сами да изберат на каква възраст да се пенсионират. Заключение е, че най-добрите пенсионни системи са смесените, при които първият стълб е сравнително малък, а капиталовата част има по-голям дял.

31. Съботинова, Д. Роля на образованието в икономиките със застаряващо население. // В: Икономика на знанието – възможности и предизвикателства пред висшето образование. Научна конференция с международно участие. Бургаски свободен университет. Бургас. 2008, Т. II, с. 290-296.

Докладът показва как намаляването и застаряването на населението правят изключително важни реформите в образованието, нужни както в отговор на изискванията на пазарната икономика, така и за поддържането на растежа и производителността. Разгледана е ролята на образованието през различните етапи на икономическо развитие: растеж, движен от производствените фактори; растеж, движен от инвестициите; растеж, движен от иновациите. Предложени са политики за подобряване на релевантността и качеството на образованието; за подпомагане на обучението през целия живот; за подобряване на масовостта на образованието. Направено е заключението, че за поддържане на висока производителност на работещите във времето, ученето не трябва да приключва с напускането на висшето училище, а да продължава през целия живот. Отговорността за това е не само на индивида, но и на фирмата, която се възползва от неговите умения, както и на обществото като цяло, което е заинтересовано от повишаването на благосъстоянието на всички свои членове.

32. Съботинова, Д. Влияние на държавното финансиране върху инвестирането във висше образование. // В: Съвременни управленски практики. Научна конференция. Бургаски свободен университет. Бургас. 2007, Т. I, с. 14-23.

Докладът разглежда тенденцията, проявяваща се навсякъде по света, свързана с нарастването на дела на хората, завършващи висше образование. Показан е стремежът на държавите да осигурят на всички млади хора, излизащи на пазара на труда, най-доброто възможно образование, което би им позволило да развият в максимална степен своите възможности. Обоснована е ролята на държавното финансиране на висшето образование за повишаване на качеството и разнообразието му, заради приноса му за националния икономически растеж, както и за разширяване на възможностите за достъп до висше образование на повече хора. Направен е изводът, че държавното финансиране е регресивно и води до значително повишаване на частната норма на възвръщаемост на инвестициите във висше образование.

33. Keremidchiev, D. and Sabotinova, D. Implementation of New Models of Management of the Organization. // Procesi Integracije u Evropi. Universitet u Nišu. Niš. 2005, № 1-2, pp. 249-255.

В доклада е проследено развитието и приложението на нови модели на управление на организацията в процеса на интеграция на България в ЕС. Дадени са примери на нови организационни идеи, прилагани в ЕС. Посочено е, че използването на нови управленски модели и методи е от изключително значение не само за успеха, но дори и за оцеляването на организацията в информационната епоха. Направено е заключението, че посрещането на предизвикателствата на бъдещето във времето на Интернет и виртуалната реалност са главният проблем, пред който ще бъдат изправени и с който ще трябва да се справят организациите.

III. УЧЕБНИЦИ И УЧЕБНИ МАТЕРИАЛИ

34. Съботинова, Д. Световна икономика. БСУ. Бургас. 2015.

Учебникът по Световна икономика е предназначен за студентите от икономическите специалности на университетите. Световната (международна) икономика е третата част на дисциплината Икономическа теория (икономикс) и е естествено продължение на материала, изучаван по Микроикономика и Макроикономика. Структурата на учебника е традиционна – състои се от две части: международна микроикономика (международна търговия и движение на производствени фактори) и международна макроикономика (международни финанси и политика в отворена икономика).

В първата част са разгледани теориите за международната търговия (класически, неокласически и най-нови). Темата за международната търговска политика разглежда теорията за митата, немитническите ограничения и динамиката на развитие на международната търговска система на ГАТТ/СТО. Темата за регионалната икономическа интеграция обхваща както теоретични въпроси (статични и динамични ефекти от интеграцията), така и практически аспекти (интеграционните процеси в ЕС). Последната тема от първата част е посветена на анализа на международното движение на капитал и труд, на дейността на транснационалните корпорации.

Втората част на учебника започва с темата за международния валутен пазар, следвана от темата за платежния баланс. Разгледани са подходите към платежния баланс и определяне на валутния курс – подходи от гледна точка на еластичността и абсорбцията, теории за паритета на покупателната способност и за лихвения паритет. Най-важната тема в тази част е свързана с анализа на различните варианти на макроикономическата монетарна и фискална политика, цел на която е постигането едновременно на вътрешно и външно равновесие в условията на фиксиран и плаващ валутен курс и при допускането на различна степен на международна мобилност на капитала.

35. Интернет базирани курсове за обучение в електронна платформа Moodle

Световна икономика

Дисциплината Световна икономика е завършващата трета част на икономическата теория. Тя се състои от две части - международна търговия и международни валутно-финансови отношения. Докато микроикономиката разглежда поведението на индивидите и фирмите, а макроикономиката се занимава с проблемите на безработицата и инфлацията в отделните страни, то световната икономика изучава поведението на отворената икономика и взаимодействието ѝ с останалия свят.

Курсът по световна икономика има за цел да: запознае студентите с теориите за международната търговия; обясни причините, принципите и механизмите на действие на търговската политика; постави проблемите на икономическата и монетарна интеграция; идентифицира причините и резултатите от международното движение на производствени фактори; разгледа поведението на транснационалните кампании и ефектите от тяхната дейност; разкрие как работи валутният пазар и причините за промяна на валутните курсове; представи счетоводните принципи, формата и компонентите на платежния баланс; покаже инструментите и механизмите на действие на фискалната и паричната политики в отворена икономика при различни режими на валутния курс; представи макроикономическите характеристики и търговската политика на развиващите се страни; посочи кои са проблемите пред устойчивото развитие на световната икономика.

Глобална икономика

Дисциплината поставя въпросите за новия глобален икономически ред; за организациите, управляващи международната търговска, валутна и финансова системи; за ролята и мястото на националната държава в глобализацията се свят с все по-нарастваща сила на ТНК; за засилващото се неравенство между и вътре в страните; за това как да постигнем устойчив икономически растеж, който води до развитие, за да може съвременната глобализация да доведе до по-добър живот както за повече хора от настоящото поколение, така и за бъдещите поколения.

Основна цел на дисциплината е да предостави информация за това как държавите предприемат действия, които целят за запазят собствените им интереси и мощ, като се опитват да манипулират пазарните сили; как международните организации и режими управляват пазарите; какво влияние оказват транснационалните корпорации и преките чуждестранни инвестиции в глобален мащаб; какви са разпределителните последици от действията на държавите, международните организации и корпорациите върху глобалната икономика.

Поведенческа (бихевиористична) икономика

Поведенческата икономика е на път да се превърне в нова доминираща доктрина за икономиката. Тя се опира на психологията, за да обясни решенията, които хората вземат. Твърди се, че действащите лица в икономиката не са стриктно рационални същества, чиито решения имат за цел единствено задоволяване по най-добрия начин на техния личен интерес. От една страна, хората са подвластни на емоции, вярвания, интуиция и проявяват недалновидност. От друга страна, те не целят единствено увеличаване на собствената си изгода – моралните и социалните норми ги карат понякога да проявяват солидарност, дори алтруизъм.

Целта на курса по поведенческа икономика е да представи това ново течение в икономическата наука, което вече се преподава в най-престижните американски университети. Проблематиката се радва на успех и сред широката публика, тъй като хората искат да разберат защо толкова често вземат лоши икономически решения. Очевидният провал на доминиращата неокласическа икономическа теория поставя въпроси, за които поведенческата теория има отговор.